

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมา

จากการศึกษาประวัติศาสตร์ของประเทศไทยในสมัยอดีตกาล พบว่าช้างเป็นสัตว์คู่บ้านคู่เมืองมาในตั้งแต่สมัยโบราณและมีบทบาทที่สำคัญต่อสังคมไทยอย่างยาวนาน ไม่เพียงเฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง แต่อาจกล่าวได้ว่าชีวิตของคนในอดีตมีความผูกพันอยู่กับช้างในเกือบทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม ศาสนาหรือการทำศึกสงคราม อาทิ หลักฐานศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงในสมัยสุโขทัยได้จารึกถึงการค้าช้างค้ำซึ่งเป็นเสมือนเป็นการค้าขายอย่างเสรี ในขณะที่สมัยกรุงศรีอยุธยาก็ได้ปรากฏหลักฐานถึงการส่งช้างให้เป็นเครื่องราชบรรณาการเพื่อเป็นการเจริญสัมพันธไมตรียังเมืองและแคว้นต่าง ๆ ในยามที่บ้านเมืองเกิดศึกสงคราม ช้างถือเป็นยุทธปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่งยวดต่อกองทัพ จึงได้มีการจัดตั้งกรมพระคชบาลขึ้นมา เพื่อทำหน้าที่จัดหา ฝึกฝนและดูแลช้าง รวมทั้งมีการแต่งตั้งตำราพิชัยยุทธที่เกี่ยวกับช้างขึ้นมาหลายเล่มแม้กระทั่งในศตวรรษที่ 20 ช้างก็ยังคงเป็นกำลังสำคัญในการชักลากซุงออกจากป่าเพื่อใช้ในอุตสาหกรรมป่าไม้ แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับช้างที่มีมาอย่างยาวนาน (วิกิพีเดีย. ออนไลน์ : 2559)

ประเทศไทยและกัมพูชามีอาณาเขตติดต่อกันเป็นระยะทางกว่า 1,000 ก.ม. ในส่วนของอำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราดนั้นมีชายแดนที่ติดต่อกับกัมพูชาทางบกกว่า 165 ก.ม. และยังมีเขตติดต่อทางทะเล ทำให้ประชาชนทั้งสองประเทศไปมาหาสู่กันกว่า 10 ช่องทางตามแนวชายแดน นอกจากนี้ยังมีการอพยพเข้ามาเรื่อย ๆ บริเวณ บ้านมะม่วง ตำบลนนทรี อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด บ้านเขาพลู ตำบลด่านชุมพล อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด บ้านทับมะกอก (ทุ่งประณีต) ตำบลด่านชุมพล อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด ช่องเจ้าพระยาไชย บ้านทับทิมสยาม 01 ตำบลด่านชุมพล อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด บ้านโชคทราย ตำบลหาดเล็ก อำเภอกลองใหญ่ จังหวัดตราด ซึ่งมีอาณาเขตติดกับประเทศกัมพูชาถึง 3 จังหวัด ได้แก่ อำเภอบ่อไร่ ติดกับ อำเภอตำรูด จังหวัดพระตะบอง อำเภอเมืองตราด ติดกับ อำเภอเวียงเวง จังหวัดโพธิสัตว์ อำเภอกลองใหญ่ ติดกับอำเภอมนทลสีมา จังหวัดเกาะกง (องค์การบริหารส่วนตำบลด่านชุมพล. 2558 : 5)

หลังจากที่เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านสภาพแวดล้อมทางภูมินิเวศ ตั้งแต่ปี พ.ศ.2549 มีข้อมูลค้นพบการบุกรุกของช้างเข้ามาทำลายกัดกินพืชสวนผลไม้ของชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง โดยครั้งแรกมีคนพบช้างเข้ามาในบ้านตรอกเกสรหมู่ที่ 2 ตำบลหนองบอน อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด ทำลาย

พืชสวนการเกษตรเสียหายเป็นจำนวนมาก จึงสร้างความโกรธแค้นให้กับชาวบ้านเป็นจำนวนมาก จนกระทั่งชาวบ้านได้ไ้ยาเบื่อ มาทำเป็นกับดักเพื่อให้ช้างกิน เป็นเหตุให้ช้างตายจำนวน 6 เชือก และนี่ถือว่าเป็นจุดเริ่มต้นของปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้าง

อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด เดิมเป็นหมู่บ้านเล็ก ๆ ที่มีชื่อเสียงในการผลิตพลอย (แร่รัตนชาติ พลอยแดงหรือทับทิมสยาม) แล้วเมื่อพิจารณาถึงสภาพทำเลและที่ตั้งของอำเภอบ่อไร่นั้น พบว่ามีแนวอาณาเขตติดแนวเทือกเขาบรรทัด ด้วยเหตุนี้เองเมื่อเกิดการบุกรุกทำลายป่าทำให้พืช ผลไม้ อาหารในป่าลดน้อยลง จึงเป็นเหตุทำให้ช้างต้องออกมาหากินพืชสวนชาวบ้าน ตามปกติช้างป่าจะลงมาในช่วงเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายนของทุกปี ซึ่งเป็นช่วงผลไม้ ออก ซึ่งช่วงนี้จะสร้างความเสียหายให้แก่เกษตรกรมากกว่าในช่วงต้นปีที่ยังไม่สามารถเก็บเกี่ยวผลผลิตได้ และน่ากังวลว่าจะเกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับช้าง ดังนั้นกรมอุทยานแห่งชาติฯ จึงเข้าไปแก้ปัญหาตามโครงการบ้านเล็กในป่าใหญ่เมื่อ พ.ศ. 2556 ซึ่งเป็นโครงการพระราชดำริของสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ฯ เพื่อให้ชาวบ้านและช้างสามารถอยู่ร่วมกันได้โดยไม่ให้เกิดความสูญเสียโดยแนวทางการแก้ไขเบื้องต้นทางอำเภอบ่อไร่ร่วมกับอุทยานแห่งชาติน้ำตกคลองแก้ว ป่าไม้จังหวัดตราด กำหนด ผู้ใหญ่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบลช้างทุน องค์การบริหารส่วนตำบลสะตอ เทศบาลตำบลหนองบอนและชาวบ้านในพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากช้างป่าได้ร่วมกันทำโปงเทียมในพื้นที่ประมาณ 4 ไร่ เพื่อเป็นอาหารให้กับช้างป่าและเป็นแนวกันชนไม่ให้ช้างป่าเข้าถึงสวนผลไม้ของชาวบ้าน

จากการศึกษาถึงปัญหาช้างป่าที่เกิดขึ้นในพื้นที่อำเภอไร่ จังหวัดตราดนั้น พอสรุปโดยสังเขปได้ว่า ในอดีตช้างป่าอาศัยอยู่ในพื้นที่เขตป่าสงวนแห่งชาติซึ่งเป็นเขตรอยต่อติดระหว่างเขตพื้นที่อำเภอขลุง อำเภอโป่งน้ำร้อน จังหวัดจันทบุรีและในเขตอำเภอบ่อไร่ อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด ผูกช้างป่าจะลงมาหากินในพื้นที่เขตป่าสงวนฯ โดยจะมีพฤติกรรมชอบกินใบเต้าร้างและมะพร้าว ต่อมาชาวบ้านได้เริ่มเข้ามาบุกรุกพื้นที่ป่าสงวน แล้วถางป่าเพื่อใช้เป็นพื้นที่เกษตรกรรม ปลูกผลไม้ เช่น ทุเรียน เงาะ มังคุด เป็นบริเวณกว้าง ส่งผลให้พื้นที่หากินของช้างป่าลดน้อยลง จึงทำให้ช้างป่าเริ่มปรับเปลี่ยนพฤติกรรมจากการกินพืชดั้งเดิม มาเป็นพืชผลที่ชาวบ้านบุกรุกเข้าปลูกไว้แทน ปัญหาช้างป่าจำนวน โหลงใหญ่จำนวนกว่า 10 เชือก เข้ามาบุกรุกพื้นที่ทำกินของชาวบ้านในพื้นที่ ตำบลช้างทุน อำเภอบ่อไร่และตำบลสะตอ อำเภอเขาสมิง ทำลายพืชผลทางการเกษตรยังคงเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง สร้างความเดือดร้อนให้กับชาวบ้านในพื้นที่จนไม่สามารถเข้าไปทำกินได้ ซึ่งปัญหาดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อรายได้ของครอบครัวที่ต้องใช้จ่ายในชีวิตประจำวันภายหลังจากพบว่ามีปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างรุนแรงเกิดขึ้นตามลำดับ จนเป็นสาเหตุมีคนถูกช้างฆ่าครั้งแรกในปี พ.ศ.2553 จำนวน 1 คน ในปี พ.ศ.2555 จำนวน 2 คน และในปี พ.ศ.2556 จำนวน 1 คน

จากที่ได้กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น จะเห็นได้ว่าปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า ในอำเภอป่าไร่ที่มีมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2549 ถึงปัจจุบัน ยังคงดำรงอยู่ ถึงแม้ว่าหน่วยงานราชการต่าง ๆ องค์กรหน่วยงานภาคเอกชนร่วมกันช่วยเหลือแก้ไขปัญหาช้างป่า อย่างไรก็ตามมาตรการและแนวทางในการแก้ไขปัญหาช้างป่าจนถึงปัจจุบันก็ยังไม่เป็นรูปธรรม ผู้วิจัยเห็นว่ามาตรการและแนวทางที่ผ่านมาเป็นเพียงการแก้ไขปัญหาโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นผสมกับความเห็นส่วนบุคคลเฉพาะกลุ่มเท่านั้น การจะแก้ไขปัญหาเหล่านี้ได้สำเร็จลุล่วงและเป็นไปตามหลักการเชิงวิชาการ จำเป็นต้องอาศัยข้อมูลจากการทำวิจัยเท่านั้น ภายใต้คำถามวิจัยหลักที่ว่า อะไรเป็นปัจจัยสาเหตุที่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าขึ้นในพื้นที่อำเภอป่าไร่ จังหวัดตราด และจะมีแนวทางในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่าให้เกิดขึ้นได้อย่างไรด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยในฐานะหัวหน้างานป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย สังกัดองค์การบริหารส่วนตำบลค่านชุมพล อำเภอป่าไร่ จังหวัดตราด ซึ่งรับผิดชอบในด้านการป้องกันและรักษาความสงบเรียบร้อยให้กับประชาชนในพื้นที่ จึงมีความสนใจทำการศึกษา เรื่องความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อแนวทางการแก้ไขปัญหาช้างป่าในเขตพื้นที่ชายแดน ไทย-กัมพูชา อำเภอป่าไร่ จังหวัดตราด นี้ขึ้นมา ผู้วิจัยมีความคาดหวังว่าผลงานชิ้นนี้จะเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่น่าไปสู่การแก้ไขปัญหาเรื่องช้างป่าได้อีกแนวทางหนึ่ง

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้วัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับสาเหตุของปัญหาช้างป่าในเขตพื้นที่ชายแดน ไทย-กัมพูชา อำเภอป่าไร่ จังหวัดตราด
2. เพื่อศึกษาความคิดเห็นของประชาชนเกี่ยวกับแนวทางในการแก้ไขปัญหาช้างป่าในเขตพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา อำเภอป่าไร่ จังหวัดตราด

ขอบเขตการวิจัย

1. ขอบเขตในด้านช่วงเวลา

การศึกษานี้ผู้วิจัยกำหนดช่วงเวลาในการศึกษาโดยเริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2558 จนถึง พ.ศ. 2560 เนื่องจากช่วงเวลาดังกล่าวเกิดความขัดแย้งระหว่างคนกับช้างป่า โดยมีโขลงช้างป่าบุกกรุกเข้ามาทำลายทรัพย์สิน พืชผลทางการเกษตรและสวนผลไม้เสียหายเป็นจำนวนมาก อีกทั้งได้ทวีความรุนแรงเพิ่มมากยิ่งขึ้นถึงขั้นการทำร้ายชาวบ้านให้ได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิตอย่างต่อเนื่องถึงปัจจุบันยังไม่สามารถแก้ไขปัญหาให้ยุติลงได้

2. ขอบเขตในด้านพื้นที่ภูมินิเวศ

พื้นที่ของการวิจัยใช้พื้นที่อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด เป็นหน่วยในการวิเคราะห์ ซึ่งอำเภอบ่อไร่ประกอบด้วยเขตการปกครองจำนวน 5 ตำบล 34 หมู่บ้าน ได้แก่ ตำบลบ่อพลอยจำนวน 10 หมู่บ้าน ตำบลช้างทูนจำนวน 6 หมู่บ้าน ตำบลด่านชุมพลจำนวน 7 หมู่บ้าน ตำบลหนองบอนจำนวน 5 หมู่บ้าน และตำบลนันทรีจำนวน 5 หมู่บ้าน

3. ขอบเขตในด้านประชากร

ขอบเขตของประชากรได้กำหนดการศึกษาประชาชนที่มีสิทธิ์เลือกตั้ง ในเขตพื้นที่อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. คาดว่าผลการศึกษาจะเป็นองค์ความรู้ใหม่ในเชิงวิชาการ ที่ผู้เกี่ยวข้องสามารถนำไปใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานสำหรับการวางมาตรการแนวทางการแก้ไขปัญหาช้างป่าในพื้นที่ชายแดนไทย - กัมพูชา ในเขต อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราดและสถานที่ใกล้เคียง
2. คาดว่าผลการศึกษาจะเป็นประโยชน์เชิงนโยบาย ซึ่งหน่วยราชการและภาคประชาชนสามารถนำไปเป็นแนวทางสำหรับการดำเนินการแก้ไขปัญหาระหว่างคนกับช้างป่า

นิยามศัพท์เฉพาะ

เพื่อเป็นแนวทางในการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยกำหนดนิยามศัพท์เฉพาะไว้ดังนี้

1. ปัญหาช้างป่า หมายถึง การที่ช้างป่าจำนวนมากเข้ามาบุกรุกและทำลายพื้นที่ ทำลายข้าวของทรัพย์สิน ทำลายพืชผลทางการเกษตรของชาวบ้านเสียหายและที่พักอาศัยเสียหาย
2. การบุกรุกทำลายพื้นที่ป่า หมายถึง การที่ประชาชนทั้งที่อยู่ภายในเขตพื้นที่ชายแดนไทย - กัมพูชา ในอำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราดและชุมชนใกล้เคียงเข้าไปบุกรุกตัดไม้ ทำลายป่า ก่อให้เกิดความสูญเสียความสมดุลทางธรรมชาติ
3. การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ หมายถึง การก่อสร้างสาธารณูปโภค - สาธารณูปการ การสัมปทาน รวมถึงปัจจัยอื่น ๆ โดยที่มีพื้นฐานมาจากการทำให้เกิดความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุ เช่น การก่อสร้างถนน ลำน้ำ คูคลอง การทำเหมืองพลอย การทำเหมืองแร่ การทำโรงโม่หิน เป็นต้น
4. ช้างป่า หมายถึง กลุ่มโขลงช้างที่เคยอยู่อาศัยในป่าบริเวณแนวชายแดนไทย-กัมพูชา ในอำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด บริเวณแนวเทือกเขาบรรทัด และป่ารอยต่อ 5 จังหวัดในภาคตะวันออก และมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับป่าและธรรมชาติมาตั้งแต่เกิด

5. แนวทางการแก้ไขปัญหาล้างป่า หมายถึง กระบวนการหรือวิธีการต่าง ๆ ที่ทำให้เกิดความสงบสุขในการใช้ชีวิตอยู่ร่วมกันระหว่างคนกับช้างป่าในเขตพื้นที่ชายแดนไทย-กัมพูชา ในอำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด

6. บทบาทของชุมชนในการแก้ไขปัญหาล้างป่า หมายถึง ความร่วมมือของประชาชนในชุมชน โดยมีการจัดชุดเฝ้าระวังช้างป่ามีการอาศัยการประชาสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมในการวางแผนและปฏิบัติ เช่น การประชุมประจำเดือน การทำความเข้าใจโดยการบอกผ่านผู้นำของหมู่บ้านเพื่อป้องกันอันตรายทั้งคนและช้างที่จะเกิดขึ้น

กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการสำรวจองค์ความรู้ทั้งทางด้านทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้ศึกษาสามารถกำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย ดังนี้

ภาพประกอบ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย